

1.12

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

Tasdiqlandi"
M.T. Xodjiyev

2024-yil

№ 12 OB 1322 dary

**IJTIMOIV FANLAR
KAFEDRASI**

**ONTOLOGIYA VA BILISH NAZARIYASI
FANI O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi: 200 000 - San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 220 000 - Gumanitar fanlar (tillardan tashqari)
Ta'lim yo'nalishi: 60220500 – Falsafa

Fanning nomi	Ontologiya va bilish nazariyasi
Fan / modul kodi	OB 1322
Fan / modul turi	Majburiy
O'quv yili	2025/2026, 2026/2027
Fan semestri	3,4,5,6
Ta'lim tili / turi	O'zbek / kunduzgi
Fanga ajratilgan soat / kredit	660 / 22
Auditoriya soat	264
Mustaqil ta'lim uchun ajratilgan soat	396

I. FANNING MAZMUNI

O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Ontologiya va bilish nazariyasi olam va odam haqidagi tarixiy, falsafiy, ilmiy bilimlar, olamning ilmiy, falsafiy manzarasi, tabiat va jamiyatning paydo bo'lish, shakllanish, o'zgarish va rivojlanish jarayonidagi barqarorligi va beqarorlik dialektikasini o'zida mujassamlashtiradi.

Fanni o'qitishdan maqsad-talabalarda borliq va yo'qlik, substantsiya, va substrat, materiya va harakat, makon va vaqt kategoriyalarining mazmun-mohiyati, inson bilimi imkoniyatlarining cheksizligi haqida to'g'ri tasavvurga ega bo'lish, o'zining maqsadli faoliyatini tashkil etish, dunyoning ilmiy va ezoterik manzaralari mutanosibligi bo'yicha ko'nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat.

Fanning vazifasi - nazariy bilimlarga tayanib, amaliy ko'nikmalar, ijtimoiy hodisa va jarayonlarga nisbatan yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashni va shaxsiy munosabatni shakllantirishdan iborat.

II. ASOSIY NAZARIY QISM

(Ma'ruza, amaliy (seminar) va mustaqil ta'lim mavzulari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

№	Mavzular	Ma'ruza mashg'ulotida ko'riladigan masalalar	Amaliy (seminar) mashg'ulot mavzulari	Mustaqil ta'lim va mustaqil ish mavzulari
1	1 - Mavzu. Borliq falsafiy kategoriya sifatida.	Ontologiya tushunchasi. Falsafa tarixida borliq muammosi. Noklassik borliq. Borliq va yo'qlik dialektikasi. Olamning paydo bo'lishi va evolyutsiyasi. Yer tarixi. Insonning paydo bo'lishi va evolyutsiyasi. Tirik tabiat yoki hayotning paydo bo'lishi.	Borliq falsafiy kategoriya sifatida.	Borliqning shakllari.
2.	2 - Mavzu. Falsafada substantsiya va materiya muammosi.	Substantsiya va substrat tushunchasi. Falsafa tarixida substantsiyaga yondoshuvlar. Materiyaning tashkil topish darajalari. Mikro-, makro- va megaolamning tavsifi. Mikroolamning xususiy jihatlari. Geotsentrik va nogeotsentrik moddiy tizimlar. Noorganik, organik va ijtimoiy tizimlar.	Falsafada substantsiya va materiya muammosi.	Substantsiyaning xususiyatlari.
3.	3 - Mavzu. Olamning moddiy birligi.	Dunyoning yaxlitligi va rang barangligi. Dunyo birligining fundamental asoslari. Dunyoning	Olamning moddiy birligi.	

		birligi haqidagi fan dalillari. Relyativistik kosmologiya nazariyasi. Olamning birinchi relyativistik modeli.		
4.	4 - Mavzu. In'ikos va axborot.	In'ikos - materiyaning umumiy xossasi. In'ikos jarayonining darajalari va ularning tavsifi. In'ikos shakllarining evolyutsiyasi, ularning birligi va farqi. Jonsiz va jonli tabiatdagi in'ikosning o'ziga xos xususiyatlari. Ruhii in'ikosning o'ziga xos jihatlari. In'ikos ijtimoiy darajasining rang-barangligi.	In'ikos va axborot.	
5.	5 - Mavzu. Olamning chekliligi va cheksizligi.	Dunyoning makon va vaqtda cheksizligi. Intensiv va ekstensiv cheksizlik. I.Kantning kosmologik antinomiyalari va ularning hozirgi talqini. Relyativistik kosmologiyada olamning cheksizligi muammosi. Olamning kosmologik modellari.	Olamning chekliligi va cheksizligi.	Aporiyalar, antinomiyalar va paradokslar.
6.	6 - Mavzu. Makon va vaqt.	Makon va vaqt borliqning fundamental shakllari. Makon va vaqtning sub'ektiv- aprioristik talqinlari. Makon va vaqtning mikro, makro va mega olamdagi xususiyatlari. Makon va vaqt nisbiylik nazariyasi nuqtai nazaridan. Ijtimoiy makon va ijtimoiy vaqt.	Makon va vaqt.	Makon va vaqtning substantsional va relyatsion kontseptsiyalari.
7.	7 - Mavzu. Makon va vaqt.	Vaqt tartibi va yo'nalishi. «Vaqt» tushunchalari: «oldin-keyin»; O'tmish-hozirgi zamon-kelajak dialektikasi. hozirgi zamon-lahza va davomlilik sifatida. - Vaqt chiziqli modelining cheklanganligi. Pertseptual vaqt va inson mavjudligi vaqti.	Makon va vaqt.	Vaqtning dinamik va statik kontseptsiyalari.
8.	8 - Mavzu. Harakat borliqning yashash sharti.	Harakat tushunchasi. Harakat va harakatsizlikning o'zaro nisbati. Harakat tiplari. Harakatning abadiyligi. Harakat mutlaqligi va sokinlikning nisbiyligi. Harakatni dialektik tushunish asoslari. Zenon aporiyalari.	Harakat borliqning yashash sharti.	
9.	9 - Mavzu. Harakatning asosiy shakllari.	“Materiya harakatining shakli” tushunchasi. Materiyaning harakat shakllarini tasniflash tamoyillari. Materiya harakat shakllarining sifat xususiyati va o'zaro aloqasi. Harakatning geologik shakli. Harakatning texnik, kibernetik, informatsion shakllari.	Harakatning asosiy shakllari.	Materiya harakatining asosiy, xususiy va kompleks shakllari.
10.	10 - Mavzu. Tabiat falsafasi.	Tabiat tushunchasi. XX asrda tabiatga munosabat. Geografik muhit tushunchasi. Ijtimoiy rivojlanish va geografik muhit. Tabiiy qonunlar kontseptsiyasi. Geografik maktablar. Ekologiya. Ijtimoiy ekologiya O'zbekistonda ekologik vaziyat.	Tabiat falsafasi.	Tabiat va jamiyatning o'zaro aloqadorligi.

11.	11 - Mavzu. Noosfera borliq shakli.	Biosfera va noosferaning o'zaro mutanosibli. Noosfera geologik kuch sifatida. Noosfera-o'ziga xos ob'yekt. P. de Sharden va N. Vernadskiy noosfera haqida. Noosferani anglashda gumanizmga asoslangan ilmiy tafakkurning ahamiyati. Noosferaning ijtimoiy-bio geologik tizim sifatidagi ontologik ko'rsatkichi. Koevolyutsiya.	Noosfera borliq shakli.	
12.	12 - Mavzu. Energiya va energetizm.	Energiyaning ta'rifi. Ruhiy energiyaning o'ziga xos xususiyatlari. Energiyaning xossalari. Tafakkur va tasavvur energiyasi. Energiya va yovuzlik muammosi. Oliy energiya bilan muomala qilish muammosi.	Energiya va energetizm.	Energiya turlarining hozirgi tipologiyasi.
13.	13 - Mavzu. Energiya-axborot almashinuvi.	Universal kosmik gologramma kontsepsiyasi. «Bioinformatika» tushunchasi. O'zaro ta'sirlarning namoyon bo'lish shakllari. Informatson o'zaro ta'sirning o'ziga xos xususiyatlari. Inson - Yer - Koinot uchligiga xos o'zaro ta'sirlar.	Energiya-axborot almashinuvi.	
14.	14 - Mavzu. Inson borlig'i. Jon haqida.	Jon haqidagi falsafa. Volterning "Jon haqida" asarining tahlili. Jon (anima) kosmosning umumiy jonlanishi. Gilozozim ta'limoti. Jon va tana uyg'unligi. Aristotelning jonning tanada paydo bo'lishi haqidagi ta'limoti. Jonning imkoniyatlari. Jonning faolligi. Jon va insonning ichki dunyosi. Jon va dunyoviy aql.	Inson borlig'i. Jon haqida.	
15.	15 - Mavzu. Inson borlig'ining o'ziga xos xususiyatlari.	Falsafa tarixida inson borlig'iga munosabat. Individuallik borlig'i. Ongning tabiati. Ongning strukturasi va funktsiyalari. XVII asrdan boshlab Koinotda ko'p sonli sivilizatsiyalarning mavjudligi g'oyasining yanada rivojlanishi. Inson fan va falsafaning bilish ob'yekti.	Inson borlig'ining o'ziga xos xususiyatlari.	
16.	16 - Mavzu. Inson borlig'ida o'zlikni anglash.	Bilim ong mavjudligi ning asosi. Bilimda ob'yektivlik va sub'yektivlik dialektikasi. O'z-o'zini anglash o'zlikni bilish va baholash sari intilish vositasi. Individ, guruh, etnosning o'z-o'zini anglashi. O'z-o'zini bilish va o'z-o'zini boshqarish o'zlikni anglash shakllari, ularning farqi va o'zaro aloqadorligi. O'z-o'zini anglashning ong strukturasi muammolari.	Inson borlig'ida o'zlikni anglash.	O'z o'zini anglashning individual va ijtimoiy darajalari.
17.	17 - Mavzu. Ekosofiya muammolari.	Ekosofiyaning kategoriyal apparati. Maqsadni anglashning ahamiyati. Ongning modellari. Inson evolyutsiyasi. Insonning okkult imkoniyatlari. Salbiy emotsiyalar	Ekosofiya muammolari.	Inson evolyutsiyasining yangi bosqichi.

		<p>bilan kurashning ahamiyati. Insonning o'z-o'zini nazorat va boshqarishining afzalliklari. Qobiliyat maydonining kengayishi. Insonni yaratish muammosi.</p>		
18.	<p>18 - Mavzu. Inson ongi psixofizikasi muammolari.</p>	<p>Inson psixikasi va fiziologiyasi uyg'unligi. Dekartning psixifiziologik o'zaro ta'sir kontsepsiyasining tanqidi. Leybnitsning psixofiziologik parallelizm g'oyasining tanqidi. Ong, miya, tashqi olamning xarakteri va o'zaro ta'siri. Maximda psixifiziologik jarayonlar talqini. Tafakkur tashqi faoliyatni tashkil qilish qobiliyati.</p>	<p>Inson ongi psixofizikasi muammolari.</p>	<p>Tafakkurni o'rganishga oid falsafiy va tabiiy ilmiy yondoshuvlar.</p>
19.	<p>19 - Mavzu. Ideallik borlig'i Ideallik tabiati.</p>	<p>Falsafa tarixida ideallik muammosi. Ideallikning uch kontseptiyasi. Ideallik ob'yektivlashgan tafakkur shakli. Ideallik haqidagi bahs munozaralarning natijalari.</p>	<p>Ideallik borlig'i Ideallik tabiati.</p>	<p>Sub'ektiv reallik sifatidagi ideallik haqidagi kontseptsiyalar tahlili.</p>
20.	<p>20 - Mavzu. Borliqning yalpi o'zaro aloqadorligi va rivojlanishi.</p>	<p>Rivojlanayotgan dunyoning yaxlit nazariy obrazini yaratishning zarurligi. Dialektikaning muqobillari. Dialektika va metafizika rivojlanishning ikki kontsepsiyasi va bilishning ikki metodi sifatidagi muqobilligi. Sinergetika. Bifurkatsiya, fluktuatsiyalar.</p>	<p>Borliqning yalpi o'zaro aloqadorligi va rivojlanishi.</p>	<p>Dialektikaning tarixiy shakllari va xususiyatlari.</p>
21.	<p>21 - Mavzu. Dialektikaning asosiy tushunchalari.</p>	<p>Narsa tushunchasining mazmuni. Aloqa tushunchasining mohiyati. Aloqalarning tasnifi. Hajm jihatidan umumiy, alohida va xususiy aloqalar. Mazmun jihatidan genetik, funksional, strukturaviy, energetik, moddiy, informatsion va aloqalar. O'zaro aloqa. Aloqa uchun asos, munosabat va o'zaro ta'sir tushunchalari.</p>	<p>Dialektikaning asosiy tushunchalari.</p>	<p>Dialektika kategoriyalari borliqning universal aloqalarini bilish shakli.</p>
22.	<p>22 - Mavzu. Barqarorlik va beqarorlik dialektikasi.</p>	<p>Barqarorlik va beqarorlik tushunchalari. O'zgaruvchanlik va harakat, o'zgarimaslik va barqarorlik. Hozirgi zamon fanida borliqning beqarorligi haqidagi bilimlarning ortib borishi. Dialektikasi.</p>	<p>Barqarorlik va beqarorlik dialektikasi.</p>	<p>Falsafa tarixida borliqning barqarorligi va beqarorligi haqidagi qarashlar evolyutsiyasi.</p>
23.	<p>23 - Mavzu. Ijtimoiy madaniy jarayonlarda barqarorlik va beqarorlik.</p>	<p>Ijtimoiy-madaniy jarayon kontekstida barqarorlik va beqarorlik muammosi. Metodologiya har qanday ijtimoiy faoliyatning usuli. Madaniyat tarixi, xalqlar o'rtasidagi aloqalar, shaxs, jamiyat va uning institutlarini madaniy-madaniy takomillashtirish.</p>	<p>Ijtimoiy madaniy jarayonlarda barqarorlik va beqarorlik.</p>	<p>Dunyoning falsafiy manzarasida barqarorlik.</p>
24.	<p>24 - Mavzu. Olamning tartibliliigi va tartibsizligi.</p>	<p>Qonun va kaos. Qadimgi mifologik, diniy falsafiy qarashlarda dastlabki tartibsizlik kaosning mavjudligi haqidagi g'oya. Forobiy birinchi mavjuddan kelib chiqqan borliq tartibi haqida. Hozirgi zamon fani protonometriya haqida. Kvantlar</p>	<p>Olamning tartibliliigi va tartibsizligi.</p>	<p>O'z-o'zidan tashkillashuv tartiblanish asosi.</p>

		nazariyasi elementar zarralarning betartibliigi haqida.		
25.	25 - Mavzu. Rivojlanishning umumiy qonunlari.	Qonun tushunchasining mazmuni. Qonun - tizimning elementlari o'rtasidagi umumiy va invariant aloqa. Qonunlarning tasnifi. Voqelik qonunlari. Fan qonunlari. Falsafa qonunlari. Qonunning amal qilish sharoitlari.	Rivojlanishning umumiy qonunlari.	Me'yor - predmet borlig'ining chegarasi sifatida.
26.	26 - Mavzu. Kategoriylarning tasnifi.	Kategoriya tushunchasi va uning tasnifi. Tushuncha, fikr kategoriya shakllanishining omili. Falsafa tarixida kategoriylarga munosabatning xilma-xilligi. Falsafiy kategoriylarning uch muhim guruhi. Substantion kategoriya riyalar. Atributlar va kategoriya riyalar.	Kategoriylarning tasnifi.	Dialektika kategoriylari.
27.	27 - Mavzu. Falsafa kategoriylari.	Falsafaning asosiy kategoriylari. Sistema, element, struktura. Sistemalarning o'ziga xos xususiyatlari. Sabab va oqibat. Sababiyat. Falsafa tarixida sabab va oqibat to'g'risida xilma-xil qarashlar. Sababiy bog'lanishlar. Sabablarning turlari. Bahona va shart. Sinergetika sababiyat haqida.	Falsafa kategoriylari.	
28.	28-Mavzu. Hozirgi davrda rivojlanish muammosini echishning amaliy ahamiyati.	Hozirgi davrda rivojlanish muammosi tahlilida sodir bo'lgan inqirozning mohiyati. Ratsionlashgan fan va unga asoslangan texnika taraqqiyoti insoniyat evolyutsiyasini boshi berak ko'chaga olib kirgani haqidagi xulosalar. «Rim klubi» vakillarining Yer planetasidagi global krizis muammolarini tahlili va yechish variantlari xususidagi amaliy ishlari.	Hozirgi davrda rivojlanish muammosini echishning amaliy ahamiyati.	
29.	29 - Mavzu. Bilishning mazmun va mohiyati.	Bilish nazariyasining predmeti va uning o'ziga xos xususiyatlari, ratsionalizm, empirizm, pertsepsiya va apertsepsiya. Gnoseologiyaning mazmuni va mohiyati, optimizm, skeptitsizm, agnostitsizm, gnoseologik relya tivizm. Bilishda sub'yekt va ob'ektning o'zaro aloqasi.	Bilishning mazmun va mohiyati.	Bilimning asosiy turlari va shakllari.
30.	30 - Mavzu. Ijtimoiy gumanitar bilishning o'ziga xos xususiyatlari.	Ijtimoiy gumanitar bilim muammo sifatida. Bilish faoliyatining qadriyatlarga asoslanganligi. Tabiat shunoslik va jamiyatshunoslikning o'xshash jihatlari va farqlari. Matn har qanday ijtimoiy fanning birlamchi borlig'i. Ijtimoiy fanlarning kognitiv amaliyotdagi roli. Falsafiy metodologiya va adabiyotshunoslik metodologiyasi.	Ijtimoiy gumanitar bilishning o'ziga xos xususiyatlari.	Matning falsafiy-metodologik tahlili ijtimoiy bilim negizi.
31.	31 - Mavzu. Bilish nazariyasi taraqqiyoti tarixi (qadimgi dunyo va o'rta asrlar).	Antik bilishning xarakterli xususiyatlari. Antik davrda gnoseologiya muammolarining paydo bo'lishi. O'rta asr gnoseologiyasining xususiyatlari.	Bilish nazariyasi taraqqiyoti tarixi (qadimgi dunyo va o'rta asrlar).	O'rta asrlar Yevropa falsafasida bilish nazariyasi muammolari.
32.	32 - Mavzu. O'rta Osiyo	O'rta Osiyo bilish nazariyasining	O'rta Osiyo mutafakkirlari	

	mutafakkirlari ijodida bilish masalalari.	xususiyatlari. Al-Kindiyning Sharqona perepetizmi. Al-Ansoriy gnoseologiyasi. Al-Xorazmiy ta'limotining evristik xarakteri. Ibn Rushd ta'limotida universallar muammosi. Beruniy ijodida metod muammosi. Farg'oniyning isbotlash uchun fikriy eksperimenti. Ibn Sinoning bilish nazariyasi va hozirgi zamon. Ulug'bekning umumiy va xususiy metodlari.	ijodida bilish masalalari.	
33.	33 - Mavzu. Yangi davrda bilish masalalari.	F.Bekon bilishning asosiy yo'llari haqida. Dekart ratsional metodining qoidalari. J.Bruno, N.Kuzanskiy bilish nazariyasi. Leybnits bilish nazariyasi. Frantsuz ma'rifatparvarlari bilish haqidagi ta'limoti. Nemis klassik falsafasida bilish muammosi. Kant aqlning aprior formalari va hissiy bilish shakllari haqida. Kantning transtsendental haqidagi ta'limoti.	Yangi davrda bilish masalalari.	Nemis klassik faylasuflarining bilish nazariyasi.
34.	34 - Mavzu. XX asr G'arbiy Evropa falsafasida gnoseologiya muammolari.	XX asrning gnoseologik muammolari. Pozitivizm va neopozitivizm da ilmiy bilish metodologiyasi masalalari. Postpozitivizm. Germenevtika. Evolyutsion epistemologiya bilish tarqiyoti genezisi va bosqichlarini aniqlashga asoslangan yo'nalish. Poppnerning istoritsizm kontseptsiyasi. Lakatos matematika faylasufi sifatida. Lokatos ta'limotida ilmiy tadqiqot dasturi tushunchasi.	XX asr G'arbiy Yevropa falsafasida gnoseologiya muammolari.	Fan falsafasi (K.Popper, T.Kun, I.Lokatos, P.Feyerabend).
35.	35 - Mavzu. Bilish nazariyasi falsafiy fan.	Bilish nazariyasining tarixiyligi. Bilish nazariyasi va ontologiya uyg'unligi. Bilishda sub'yekt va ob'yekt birligi va farqi. Bilish va amaliyot. Bilish ijodning uslubi sifatida. Bilishda asoslash muammosi. Bilishning o'zgaruvchanlik funksiyasi va uning ijtimoiy tarixiy jihatlari.	Bilish nazariyasi falsafiy fan.	Fan hozirgi zamon bilishining metodologiyasi sifatida.
36.	36 - Mavzu. Hissiy, empirik, nazariy, mantiqiy va intuitiv bilish darajalari.	Hissiy darajadagi bilim va uning shakllari. Empirik bilim va uning shakllari. Nazariy bilim va uning shakllari: ilmiy muammo, muammo va masala. Tafakkurning asosiy shakllari. Hissiy empirik va ratsional bilish birligi. Intuitsiya va ijod. Intuitsiyaning bilishdagi roli.	Hissiy, empirik, nazariy, mantiqiy va intuitiv bilish darajalari.	Muammoli vaziyatning bilish jarayonidagi roli, gipoteza, tamoyillar, kategoriyalar, paradigmlar.
37.	37 - Mavzu. Haqiqat muammosi.	Haqiqat tushunchasi. Falsafa tarixida haqiqatga munosabat. Haqiqatning asosiy shakllari. Isbotlash va rad etish. Haqiqatni anglashda emotsiya, ideal, iroda, ishonch va shubhaning roli. Verifikatsiya tamoyili. Haqiqat va yanglishish, yolg'on va dezinformatsiya.	Haqiqat muammosi.	Haqiqatning korrespondent, kogerent va nazariy kontseptsiyasi.
38.	38 - Mavzu. Bilishda nazariya va amaliyot	Amaliyot tushunchasi. Bilish va amaliyotning o'zaro nisbati.	Bilishda nazariya va amaliyot birligi.	

	birligi.	Amaliyotning tarkibiy qismlari: maqsad, maqsadga muvofiq faoliyat, amaliyot vositalari, amaliy harakat ob'ektlari, harakat natijasi. Amaliyotning ijtimoiy xarakteri. Nazariya va amaliyot aloqadorligi va shartlilik muammosi.		
39.	39 - Mavzu. Bilish metodologiyasi: asosiy tushunchalar.	Metod va metodologiya tushunchasi. Metod va metodika. Sinergetikaning asosiy tamoyillari: bifurkatsiya, fluktuatsiya, dissipativ tizim, attraktor. Umumilmiy metodlar, xususiylmiy metodlar, fanlararo tadqiqot metodlari. Hozirgi zamon metodologiyasi: kumatoid, keys stadi, abduksiya. Evristika yangi metodologik tamoyil. Bir butunlik tamoyili kontreduksiya tamoyili.	Bilish metodologiyasi: asosiy tushunchalar.	Ilm – fanda metodlarning tasnifi.
40.	40 - Mavzu. Tushunish va tushuntirish.	Tushunish va uning bilish bilan o'zaro nisbati. Falsafa tarixida tushunish masalasi. Germenevtik doiraning mohiyati. Tushunish da ma'noni anglashning ahamiyati. Tushunishda simvolning o'rni. Dialog va semiotika tushunish vositasi. Mazmuni tushunish va nterpretatsiya. Ongli tushunish va ongsiz tushunish.	Tushunish va tushuntirish.	
41.	41 - Mavzu. Ilmiy bilishda axborotlashuvning roli.	Axborot, axborot texnologiyalari tushunchasi. Axborot sub'yekti va ob'yekti. Ijtimoiy axborot ijtimoiy-kommunikativ jarayonning asosiy omili. Ilmiy axborot yangi bilim qabul qilish shakli. Axborotlashgan jamiyat nazariyasi. Axborot inqilobi. Fanlar integratsiyasining ilmiy bilish informativ darajasi o'sishidagi roli. Ilmiy axborot integratsiyasining xususiyatlari.	Ilmiy bilishda axborotlashuvning roli.	Ijtimoiy jarayonlar axborotlashuvining o'ziga xos jihatlari.
42.	42 - Mavzu. Dunyoning ilmiy manzarasi.	Falsafa va fan dunyoning tabiiylmiy manzarasining shakllanishi. Buddaviylik, xristian va islom dinida dunyoning diniy manzarasi. Dunyoning falsafiy, badiiy, lingvistik manzarasi. Dunyoning klassik manzarasi va uning evolyutsiyasi. Dunyoning postklassik manzarasi obrazi daraxtsimon sertarmoq grafika.	Dunyoning ilmiy manzarasi.	Dunyoning noklassik manzarasida termidinamika qonunlarining namoyon bo'lishi.
43.	43 - Mavzu. Ilmiy tafakkur uslubi evolyutsiyasi.	Tafakkur, uning mohiyati va asosiy shakllari. Ilmiy tafakkur uslubining shakllanishi. Ilmiy va noilmiy bilimning demarkatsion tomonlari. Ilmiy tafakkur murakkab bilish jarayonining mahsuli sifatida. Tafakkur uslubi tushunchasining mohiyati. Metod va tafakkur uslubining mutanosibli.	Ilmiy tafakkur uslubi evolyutsiyasi.	Ilmiy tafakkur uslubi mohiyatini o'rganishning asosiy yo'nalishlari.
44.	44 - Mavzu. Bilish jarayonida yangi bilimlarni yaratishning	Sivilizatsiya tarixida fanning shakllanish asoslari. Fan rivojlantirish va shakllanishining ikki	Bilish jarayonida yangi bilimlarni yaratishning falsafiy asoslari.	Texnogen madaniyatda fan.

	falsafiy asoslari.	bosqichi: dastlabki fan, haqiqiy fan. Haqiqiy fanga o'tishdagi ikki omil. Falsafiy bilimlar tizimida dunyoning yangi kategorial tizimini yaratishning ustivor yhnalishlari. An'anaviy va texnogen sivilizatsiyalarning farqi.		
45.	45 - Mavzu. Bilish jarayonida yangi bilimlarni yaratishning falsafiy asoslari.	Klassik tabiatshunoslikning vujudga kelishi birinchi ilmiy inqilobning nazariy asosi. Tabiatga yangi munosabatning ikkinchi ilmiy inqilobga ta'siri. Uchinchi ilmiy inqilob dunyo va uni o'rganish yo'llari haqidagi yangi bosqich. Axborot texnologiyalariga asoslangan to'rtinchi ilmiy inqilobning o'ziga xos xususiyat lari. Ilmiy inqilobning falsafiy bilimlar strukturasi ta'siri	Bilish jarayonida yangi bilimlarni yaratishning falsafiy asoslari.	Hozirgi zamon mantiqiy- metodologik kontseptsiyalarda ilmiy inqilob muammosi.

Kurs ishi mavzulari:

1. Borliqning tushunishda materialistik va idialistik yondashuvlar.
2. Ontologiyada makon va vaqt tushunchasi.
3. Falsafada energiya va energetizm muammosi.
4. Tabiat falsafasi.
5. Inson va jamiyat borlig'i.
6. Xarakter tushunchasi. Xarakter materiya mavjudligining asosiy shakli sifatida.
7. Noasfera tushunchasi va uning falsafa va fan uchun ahamiyati.
8. Ekologik ong va ekologik madaniyat.
9. Falsafa tarixida substantsiya va materiya muammosi.
10. Borliqning asosiy tushunchalari va tamoyillari.
11. Antrop tamoyil inson borlig'i sifatida.
12. Biosfera va noosfera uyg'unligi.
13. Ijtimoiy jarayonlar va inson borlig'i.
14. Ong va bilish inson borlig'ining asosi.
15. Ongsizlik tabiati va shakllari.
16. Tarixiy taraqqiyotda ongsizlikning roli.
17. Z.Freyd va K.Yung ongsizlik haqida.
18. Insonning dunyodagi o'rni.
19. Inson Koinotda markaziy o'rinni egallashiga bo'lgan ishonchni vayron qiladigan ilmiy dunyoqarashning shakllanishi.
20. Ekosofiyaning kategoriyal apparati.
21. Inson evolyutsiyasi va uning yangi bosqichi.
22. Ekosofiya va eniologiyaning yangi xulosalari.
23. Tafakkurni o'rganishga oid falsafiy va tabiiy ilmiy yondoshuvlar.
24. Moddiylik va ideallik ziddiyatidagi mutloqlik va nisbiylik.
25. Dialektika rivojlanish haqidagi ta'limot.
26. Falsafa qonunlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.
27. Falsafa aktegoriyalari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.
28. Jamiyat taraqqiyotida barqarorlik va beqarorlik dialektikasi.
29. Yalpi umumiy aloqadorlik va dialektika.
30. Global inqirozlarni bartaraf etishda falsafaning o'rni.
31. Postnoklossik fan taraqqiyotining falsafiy mazmun-mohiyati.
32. Dunyoning ilmiy manzarasi va uning falsafiy kontseptsiyalarda nomoyon bo'lishi.

33. Falsafiy hermenevtikaning gnoseologik jihatlar.
34. Hayot ma'nosining falsafiy taxlili.
35. Bilim va axborotning falsafiy taxlili.
36. Ilmiy tafakkurning nohiziqli xususiyatlari.
37. Ilmiy tafakkur uslubining falsafiy sinergetik talqini.
38. Falsafiy bilimlar rivojida hermenevtikaning o'rni.
39. Ijodiy tafakkur rivojida verifikatsiya tamoyilining o'rni.
40. Farobiyning ontologik qarashlari.
41. Ibn Sinoning ontologik ta'limoti.
42. Al - Kindiyning borliq haqidagi qarashlari.
43. Ibn Rushd falsafiy ta'limotida haqiqat muammosi.
44. Antrop tamoyilning falsafiy muammolari.
45. Tarix falsafiy muammo sifatida.
46. Sharq falsafiy tafakkurining sinergetik taxlili.
47. Dialektikaning falsafiy bilimlar rivojiga ta'siri.
48. Haqiqatning falsafiy metodologik taxlili.
49. Ilmiy ijod rivojida intuitsiyaning o'rni.
50. Semiotikaning falsafiy metodologik taxlili.
51. G'arb falsafiy tafakkur rivojining hermenevtik taxlili.
52. Globalistikada falsafiy muammolarni namoyon bo'lishi.
53. Ilmiy bilishda tizimli yondashuvning o'rni.
54. Fan falsafasi rivojida K.Popper qarashlarining o'rni.
55. Pol Feyerabendning ta'limoti va uning falsafiy talqini.
56. Sharq falsafasi rivojida rotsionallik va irratsionallikning o'rni.
57. Ilmiy bilishda ob'ekt va sub'ekt dialektikasining namoyon bo'lishi.
58. Intuitsiyaning ontologik va gnoseologik jihatlar.
59. Ma'naviyat fenomenining ontologik va gnoseologik xususiyatlari.
60. Til falsafasining epistemologik asoslari.
61. Falsafiy bilimlar rivojida innovatsiyalarning o'rni.
62. Noklossik epistemologiyaning falsafiy-metodologik talqini.
63. Global tafakkurning gnoseologik taxlili.
64. Falsafada strukturaviy funksional yondashuvning o'rni.
65. Sinergetika nohiziqli tafakkur uslubi sifatida.
66. Inson borlig'ining fenomenologik taxlili.
67. Inson hayotining ma'nosi va uning ekzistentsial tadqiqi.
68. Imom G'azzoliyning gnoseologik qarashlari.
69. Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-siyosiy qarashlari.
70. Nemis klassik faylasuflari ijodida gnoseologiya muammolari.

III. Fanni o'qitilish natijalari // shakllanadigan kompetensiyalar

Ushbu fanni o'zlashtirish natijasida, talabalar quyidagi ko'nikmalarga ega bo'ladilar:

1. "Ontologiya va bilish nazariyasi" fanini o'rganish jarayonida talabalar borliq va yo'qlik, tabiat va jamiyat, unda fikrlovchi sub'yekt sifatida insonning o'rni hamda roli, borliqning shakllari, ularning o'ziga xos xossalari, falsafa tarixida ushbu masalaga turlicha qarashlar, olamning yaxlit birligi, rivojlanish qonunlari, bilish, uning shakllari, darajalari, bosqichlari, bilishning kundalik turmushdagi va ilm-fan uchun ahamiyati va xakozolar haqida ilmiy-falsafiy tasavvurga ega bo'ladilar (**bilim**);

2. Talabalar ontologiya va bilish nazariyasi muammolarini o'rganish asosida tevarak-atrofimizdagi real olam, uning paydo bo'lishi, rivojlanishi, bu xaqdagi diniy va dunyoviy qarashlar tarixi, ularning manbaalari, mikro-, makro- va megaolamlarning tavsifi, mikroolamning xususiy jihatlar, geotsentrik va nogeotsentrik moddiy tizimlar, noorganik,

organik va ijtimoiy tizimlar, olamning chekliligi va cheksizligi, harakatning asosiy shakllari, inson o'z-o'zini anglashining individual va ijtimoiy darajalari, bilish, uning shakllari, o'ziga xos jihatlari, bosqichlari, bilishning kundalik turmushdagi va ilm-fan uchun ahamiyati va xakozolarni yaxshi bilishi va ulardan ilmiy izlanish va amaliy muhokama yuritish jarayonida samarali foydalanishi hamda yuqoridagi masalalar yuzasidan bahs-munozara yuritish ko'nikmasini egallagan bo'lishi kerak (**ko'nikma**);

3. Fanini o'rganish jarayonida talabalarda borliqning paydo bo'lishi, evolyutsion taraqqiyot bosqichlari, borliqdagi jarayonlarning o'zaro aloqadorligi, falsafa qonunlari, bilish evolyutsiyasi, tabiat va inson borlig'ining o'zaro aloqadorligi va farqi, olamning moddiy birligi va xilma-xilligi, materiya, makon va vaqt masalalariga turlicha yondashuvlar, materiya harakati shakllarining xilma-xilligi, borliqdagi barqarorlik va beqarorlik, o'zaro ta'sir tushunchalari, falsafiy kategoriyalar va xakozolar haqida ma'lum bir nazariy va amaliy malakalar shakllanadi (**malaka**).

IV. Ta'lim texnologiyalari va metodlari

- dolzarb mavzu bo'yicha referat yozishi;
- ma'ruzalar tayyorlash;
- kurs ishi yozish;
- konspekt yozish;
- glossariy tuzish;
- axborot-tahliliy materiallar bilan ishlash;
- manbalar bilan ishlash;
- multimediali taqdimotlar yaratish.

V. Kreditlarni olish uchun qo'yiladigan talablar

Joriy, oraliq va yakuniy nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni muvaffaqiyatli topshirish.

VI. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Asosiy adabiyotlar:

1. Ahmedova M. Tahriri ostida. Falsafa. - T.: "OFMJ". 2006.
2. Назаров Қ. Фалсафа асослари. - Т.: "Шарқ". 2005
3. Назаров Қ. таҳрири остида. Фарб фалсафаси. - Т.: "Шарқ". 2005.
4. Назаров Қ.Н. Билиш фалсафаси. - Т.: "Университет". 2005.
5. Shermuxamedova N.A. Borliq va rivojlanish falsafasi. - T.: "Noshir". 2013. - 460 b.
6. Shermuxamedova N.A. Gnoseologiya - Bilish nazariyasi. - T.: "Noshir". 2011. - 460 b.
7. Shermuxamedova N.A. Gnoseologiya (rus). - T.: "O'FMJ". 2007.
8. Shermuxamedova N.A. Falsafa. "Idris Abdlurauf". 2021.
9. Sharipov M., Fayzixojayeva D. Mantiq. - T.: G'.G'ulom, 2004. - B. 216.
10. Хайруллаев М., Хақбердиев М., Мантиқ. - Т.: "Ўқитувчи". 1993. - Б. 303.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - 2023-yil.
2. "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'grisida "O'zbekiston-2030" strategiyasini amalga oshirish bo'yicha Respublika komissiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son farmoni.

3. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-yildagi PF-60-son Farmoni.
4. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. - Т.: "Янги аср авлоди". 2013.
5. Асмус В.Ф. «Античная философия», М. 1999.
6. Зотов А.Ф., Мельвиль Ю.К. Западная философия XX века М.1998.
7. То'rayev B. Borliq. - Samarqand-Toshkent. Imom Buxoriy ilmiy tadqiqot markazi. 2022.
8. Kenjayev Sh. Assotullayev A. Falsafa. O'quv qo'llanma. - Т.: 2024.
9. То'rayev B.O. Ontologiya va gnoseologiya muammolari. - Т.: A.Navoiynomidagi kutubxona nashriyoti. 2015. - 450 b.
10. То'rayev B. va boshqalar. Sinergetika-2: nazariya va amaliyot. - Т.: "Fan ziyosi". 2022.
11. Xidirov M. Dunyoning ezoterik manzarasi. - Т.: «VNESHINVESTPROM». 2022. - 136 b.
12. Юань Кэ. Мифы древнего Китая. - М.: «Наука». 1987. - С. 392.

Internet saytlari:

1. www.ziyonet.uz
2. www.philosophy.ru.
3. <http://www.intencia.ru>.
4. <http://www.anthropology.ru>
5. <http://www.ido.rudn.ru>.
6. <http://www.filosofia.ru>.
7. <http://www.falsafa.dc.uz>.
8. <http://www.phenom.en.ru>.

Guliston davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.

Fan // modul uchun ma'sul:

G'ofurov B.A - "Ijtimoiy fanlar" kafedrasida katta o'qituvchisi.

Taqrizchilar:

Asatullayev A. - GDPI ichki nazorat bo'limi boshlig'i, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Isoxova Sh. GDPI "Ijtimoiy fanlar va san'atshunoslik" kafedrasida dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Izoh: Ushbu fan dasturi Cambridge universiteti, Manchestr universiteti, Texas Dallas universiteti va Lomonosov nomidagi MDU ta'lim dasturlari asosida takomillashtirildi.